

**Ewa Lipińska, Natalia Kuszneruk, Alicja Nowaszcuk,
Katarzyna Melaniuk, Katarzyna Szary, Joanna Waszczuk**
Koło Naukowe Studentów Pedagogiki Przedszkolnej i Wczesnoszkolnej
„Sówka”
Akademia Bialska im. Jana Pawła II

ŚWIADOMOŚĆ WYCHOWAWCZA RODZICÓW W ASPEKCIE FUNKCJONOWANIA DZIECKA W WIEKU WCZESNOSZKOLNYM

Streszczenie

Wiek wczesnoszkolny przypada na okres pomiędzy siódmym a jedenastym rokiem życia. W tym czasie, w życiu dziecka zaczynają pojawiać się nowe środowiska społeczne, wyzwania oraz codzienne obowiązki. Następuje zmiana proporcji pomiędzy zabawą, pracą i nauką. Jest to również bardzo ważny okres dla rodziców, opiekunów dziecka. Niesie bowiem ze sobą konieczność przeorganizowania codziennego życia, zwiększenia obowiązków rodzica. W tym czasie również pojawiają się problemy, z którymi dziecko jak i rodzic nie zawsze dają sobie radę. Dużym wyzwaniem jest stosowanie nowych metod i środków wychowawczych. Opierając się na przedstawionych założeniach teoretycznych przygotowano projekt badań, którego głównym celem uczyniono poznanie aktualnego stanu i treści świadomości wychowawczej badanych rodziców dzieci w wieku wczesnoszkolnym. Główną metodą badawczą zastosowaną w pracy był sondaż diagnostyczny oraz odpowiadająca mu technika ankiety. Jak pokazały wyniki badań świadomość wychowawcza rodziców obejmuje wiedzę i praktyczne oddziaływania na dziecko z wykorzystaniem metod wychowawczych takich jak: nagrody i kary. Do najczęściej stosowanych kar zaliczono: szlaban na Internet, telefon, odseparowanie od kolegów. Badani rodzice są jednak świadomi popełnianych błędów wychowawczych i deklarują, że starają się ich nie powielać teraz i w przyszłości.

Abstract

Early school age is between the ages of seven and eleven. During this time, new social environments, daily responsibilities and new challenges for the child begin to appear in the child's life. There is a change in the proportions between fun, work and learning. It is also a very important period for parents and careers of a child. It brings with it the need to reorganize everyday life, increase parental responsibilities. At this time, there are also problems that the child and the parent cannot always cope with. The use of new educational methods and means is a big challenge. Based on the presented theoretical assumptions, a research project was prepared, the main purpose of which was to identify the current state and content of the educational awareness of the parents of children in early school age. As the results of the research showed, the educational awareness of parents includes knowledge and practical influence on the child with the use of educational methods such as rewards and punishments. The most common punishments included: internet ban, phone

call, separation from colleagues. However, the surveyed parents are aware of their upbringing mistakes and declare that they try not to repeat them now and in the future.

Słowa kluczowe: świadomość wychowawcza, dziecko w wieku wczesnoszkolnym, kary, nagrody, błędy wychowawcze

Wstęp

Niezwykle istotny w rozwoju dziecka jest okres między siódmym a dziesiątym rokiem życia. Wymaga on przemyślanej stymulacji, polegającej na dostarczaniu bodźców wzmacniających dojrzewanie w sferach: psychicznej, emocjonalnej, intelektualnej, społecznej i moralnej. W tym wieku dochodzi do pogłębiania się różnic w rozwoju motorycznym dziewcząt i chłopców w zakresie zainteresowań rodzajem zajęć ruchowych, sposobu wykonywania ruchów – u dziewcząt zaobserwować można większą płynność i rytmiczność ruchów, a u chłopców wyraźnie większy rozwój sprawności i wydolności fizycznej. Rozszerza się znacznie zasób słownictwa, znajomość reguł gramatycznych, następuje zrozumienie podstawowych wzorców. To okres, w którym dziecko posiada już zdolność posługiwania się logiką indukcyjną i całkiem dobrze radzi sobie z rzeczami, które zna, widzi i którymi może manipulować. Dojrzewanie centralnego układu nerwowego powoduje możliwość lepszej i dłuższej koncentracji uwagi. Dziecko zaczyna też mieć świadomość działania. Dochodzi do wzrostu pojemności pamięci, powiększania się wiedzy o przedmiotach (Woynarowska, 2013).

Piaget uważał, że w tym okresie następuje zrozumienie przez dziecko podstawowych wzorców. Twierdził on, że nowa jakość dziecięcego uczenia się i rozumienia, która pojawia się w wieku około sześciu lub siedmiu lat, jest tak samo znacząca jak opanowana w wieku dwóch lat umiejętność posługiwania się symbolem.

W wieku wczesnoszkolnym dziecko, na podstawie własnych badań nad światem i interakcji z nim, odkrywa lub rozwija w sobie zestaw niezwykle silnych, abstrakcyjnych, ogólnych „reguł” lub „strategii” działania. Najistotniejszą ze wszystkich operacji jest zrozumienie, że zarówno działania fizyczne, jak i umysłowe są odwracalne (Bee, 2004). Przedstawioną charakterystykę okresu „pełnego dzieciństwa” należy uzupełnić o pojęcie oddziaływań wychowawczych rodziców.

Wychowanie jest pojęciem interdyscyplinarnym, które na przestrzeni wieków zmieniło swoją treść i charakter. Mówiąc o pojęciu wychowania musimy wspomnieć o jego korzeniach, sięgających starożytności. Paidagogos (gr. pais – chłopiec, ago – prowadzę) oznacza niewolnika w Grecji starożytnej, którego zadaniem było odprowadzanie chłopców wolnych obywateli greckich na miejsce ćwiczeń fizycznych, zwane palestrą. Paidagogos

etymologicznie oznacza „prowadzący chłopca”, początkowo fizycznie, następnie prowadzący go moralnie i duchowo (Kunowski, 2004). Współcześnie jest to podstawowe zagadnienie pedagogiczne, chociaż termin „wychowanie” jest badany nie tylko przez pedagogów, ale również przez psychologów czy filozofów. S. Kunowski twierdzi, że szukając współczesnego znaczenia pojęcia wychowanie, musimy początkowo posługiwać się potocznym rozumieniem tego wyrazu, które w języku polskim oznacza wszelkie celowe oddziaływanie ludzi dojrzałych (wychowawców), przede wszystkim na dzieci i młodzież (wychowanków), aby w nich kształtować określone pojęcia, uczucia, postawy, dążenia. Dlatego działanie wychowawcze zawiera w sobie opiekę, dostarczanie rozrywki i kultury, wychowanie fizyczne, umysłowe, moralne, społeczne, estetyczne, ideowe, a obok tego nauczanie, szkolenie, przygotowanie do różnych zadań, np. przysposobienie rolnicze, kształcenie w różnych kierunkach, oświatę, popularyzację, poradnictwo, reklamę, agitację, itp. (Kunowski, 2004). Świadomość wychowawcza to odrębne zagadnienie, które ściśle łączy się z pojęciem wychowania. S. Kawula, zabierając głos w sprawie świadomości wychowawczej rodziców, ma na myśli określony poziom wiedzy pedagogicznej, uznawany system wartości i ocen w sprawach wychowawczych oraz praktyczne postępowanie wychowawcze kierowane osobistą wiedzą. Stąd też rodzice, aby właściwie wypełniać swe funkcje rodzicielskie, muszą mieć wysoki poziom świadomości wychowawczej (Kunowski, 2011). T. Biernat z kolei uważa, że świadomość jest swoistym stanem uwagi i obecności w tym, co robimy, co myślimy i co czujemy. Aby rozwój dziecka w rodzinie mógł odbywać się w sposób prawidłowy i skuteczny, potrzebna jest ze strony rodziców świadomość celów wychowania i zadań rodziny w tej dziedzinie (Borecka-Biernat, 2011).

Podsumowując rozważania na temat pojęcia wychowania i odnosząc się do postawionego celu w pracy, a mianowicie poznania aktualnego stanu i treści świadomości wychowawczej badanych rodziców dzieci w wieku wczesnoszkolnym, stwierdzić można, że wychowanie to całokształt zjawisk związanych z oddziaływaniem środowiska społecznego i przyrodniczego na człowieka, kształtujących jego osobowość i oznaczające zamierzone i świadomie podejmowane działania, których celem jest wszechstronny rozwój osobowości wychowanka i przygotowanie go do życia w społeczeństwie. Określone funkcje wychowawcze spełniają: szkoła, rodzina, wspólnota religijna, instytucje wychowania pozaszkolnego, zakład pracy, organizacje, a głównie rodzina od pierwszych dni życia dziecka.

Każda rodzina ma inny sposób wychowania. Stylami wychowania nazywamy dobór i zastosowanie zespołu środków wychowawczych (Ziemski, 1973), lecz także wypadkowe sposoby i metody oddziaływania na dziecko w rodzinie (Kuczkowski, 1991). Najczęściej wyróżnia się trzy style wychowania: demokratyczny, autokratyczny i liberalny (kochający i niekochający).

Styl demokratyczny polega na poszanowaniu praw i uczuć członków rodziny niezależnie od przekonań, poglądów czy wyznawanej religii, wzajemnego zaufania sympatii i życzliwości. Występuje wspólne planowanie i rozwiązywanie problemów. Najmłodsze dzieci mogą zabierać głos w rodzinnych spotkaniach, a podczas narad nie są uciszane tylko wysłuchiwane. Dorastają otaczane miłością i poczuciem bezpieczeństwa, są świadome tego, że są tak samo ważne jak dorosła osoba. Takie podejście do wychowania może w przyszłości owocować poszanowaniem innych osób i ich decyzji. Styl autokratyczny jest przeciwieństwem stylu liberalnego, bowiem tutaj rodzice kontrolują relacje swoich dzieci. Występuje brak wzajemnego zaufania. Bardzo rzadko stosuje się nagradzanie, gdyż dominuje karanie. Rodzice znajdują i krytykują najmniejszy błąd. Ważniejsze są obowiązki, niż troska o siebie i wzajemne relacje, opiekunowie nie okazują uczuć. Styl autokratyczny zakłada, że osiągnięcia i postępy pociech są rzeczami naturalnymi i nie potrzebującymi pochwały. Styl liberalny cechuje się swobodą dziecka. Rodzic nie potrafi lub nie chce postawić granic swojemu dziecku, niezależnie od tego, czy to będzie dobre dla dziecka. Niemoc postawienia granic może być spowodowana nadmierną miłością, ale tak samo może wynikać z braku zainteresowania dzieckiem. Taka osoba za kilka lat może mieć problem z dostosowaniem się do obowiązujących zasad i podporządkowaniem się innym. Z wychowaniem wiążą się także błędy wychowawcze. Błąd wychowawczy jest zachowaniem, które stanowi prawdziwe ryzyko powstania szkodliwych skutków dla rozwoju dziecka. Według O'Leary (1995) błąd wychowawczy to stosowanie nieefektywnych metod celem zapobiegania złemu zachowaniu dziecka. Autor określił dziesięć błędów wychowawczych. Należą do nich: wpajanie błędnych przekonań, nieświadome prowokowanie złego zachowania, brak konsekwencji, pułapki porozumiewania się, nie pozwalanie dziecku popełniać błędów, żelazna dyscyplina, my przeciwko nim, rób to co mówię, a nie to co robię, ignorowanie potrzeb i trudności, hamowanie aktywności dziecka.

Pierwszym błędem jest wpajanie błędnych przekonań. Jest wiadome, że każdy rodzic chce jak najlepiej dla swojego dziecka, lecz mało który opiekun rozumie fakt, że dziecko nie musi być ze wszystkiego dobre. Dość często spotykanym w obecnych czasach problemem jest zapisywanie przez rodziców dziecka na wszystkie zajęcia pozalekcyjne, bez dociekania, w czym dziecko jest naprawdę dobre. Rodzic zapełnia plan dnia dziecka, co może skutkować brakiem odpoczynku, przemęczeniem organizmu i objawiać się brakiem motywacji do uczestnictwa w dalszych zajęciach.

Material i metoda

Odnosząc się do przedstawionych założeń teoretycznych przygotowano projekt badań, którego przedmiotem uczyniono rodzinę, poszukując

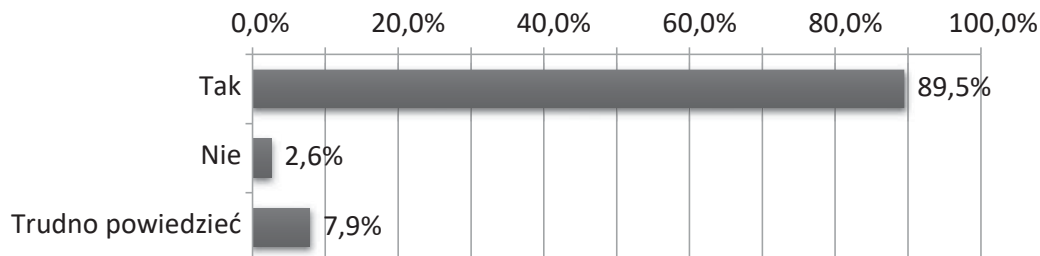
odpowiedzi na pytanie: jaki jest aktualny stan i treści świadomości wychowawczej badanych rodziców dzieci w wieku wczesnoszkolnym?

Wyodrębniono również pytania szczegółowe: jaki styl wychowania jest najbliższy ankietowanym rodzicom? Jakie są akceptowane formy karania według rodziców? Jakie jest stanowisko rodziców w kwestii powielania błędów wychowawczych swoich rodziców?

W badaniach zastosowano metodę sondażu diagnostycznego. Podstawową techniką badawczą była ankieta. Wykorzystano kwestionariusz ankiety dla rodziców. Próbę badawczą utworzyło 114 rodziców z powiatu białskiego, posiadających przynajmniej jedno dziecko w wieku wczesnoszkolnym. Badania przeprowadzono w pierwszym półroczu 2022 roku.

Wyniki

Świadomość wychowawcza opiekunów, rodziców obejmuje m.in. umiejętność przekazywania wzorców postępowania, wartości moralnych, a także przygotowania dziecka do ponoszenia odpowiedzialności za własne czyny. Rodzice w swojej działalności wychowawczej mogą odnieść się również do ustalania granic dziecku. Dlatego w pierwszym pytaniu ankietowani wyrazili opinię na temat zasadności ustalania wyraźnych granic, których dziecko nie może przekraczać. Zebrane odpowiedzi ilustruje rycina 1.

Rycina 1. Ustalanie granic przez rodziców

Źródło: opracowanie własne

Na podstawie zebranych danych ustalono, że ankietowani opowiadają się za ustalaniem granic dzieciom prawie 90% uzyskanych odpowiedzi. Granice uczą zasad panujących w danej rodzinie, chronią przed popełnianiem błędów przez dzieci i wychowują do wartości. W dalszej kolejności badani wskazali preferowany styl wychowania dzieci. W większości ankietowani odpowiedzieli, że najlepszym stylem wychowywania dziecka jest styl demokratyczny. Kolejnym stylem, który według respondentów zasługuje na uwagę okazał się styl autorytarny. Najmniejszą popularnością cieszył się styl liberalny, którego zwolennikami okazało się niespełna 2% pytanych.

Styl wychowania to naturalny wpływ rodzica na dziecko, który odzwierciedla się w zachowaniu dziecka. Obejmuje sposób kontrolowania dziecka, stosowane kary i nagrody oraz typ udzielanego wsparcia.

Zapytano również o to, czy więc dziecko powinno być karane jeżeli na to zasłużyło? Aż 93 osoby, stanowiące niespełna 82% badanych, odpowiedziały twierdząco na powyższe pytanie. Zatem rodzice starają się być wiarygodni w swoim postępowaniu i budować autorytet u dziecka, szczególnie w sytuacji świadomego przekroczenia obowiązujących w danej rodzinie zasad.

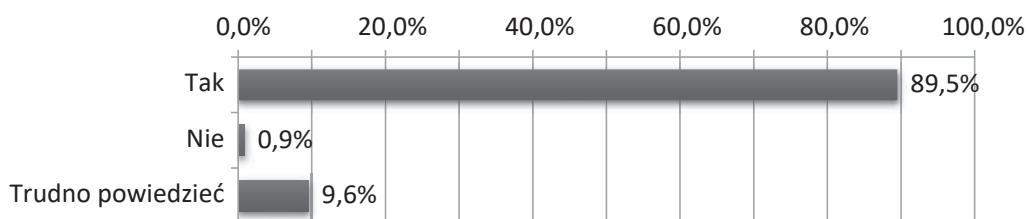
Pogłębieniem omawianego zagadnienia było wskazanie rodzaju stosowanych kar przez rodziców. Do najczęstszych zaliczono: szlaban na Internet-telefon, telewizję, spotkania z kolegami, odbieranie kieszonkowego, zakaz spożywania słodyczy, uczęszczania na ulubione zajęcia pozalekcyjne. Ale również odseparowanie dziecka od pozostałych domowników, zabranie ulubionej zabawki, zwiększenie liczby obowiązków domowych oraz rozmowa o konsekwencjach. Jak widać wachlarz konsekwencji wynikających z nieprzestrzegania zasad przez dziecko jest bardzo zróżnicowany i ma związek z zainteresowaniami i wiekiem dziecka. Świadomość wychowawcza rodziców odnosi się również do stosowanych nagród. Rodzaje wzmocnień pozytywnych wskazane przez rodziców biorących udział w badaniu są następujące: zakup nowej zabawki, pochwały słowne, wakacje, wycieczki, nagrody finansowe, ale także zwiększenie limitu czasu jaki dziecko może spędzić przed telefonem/komputerem, telewizorem. Wybierając warianty inne, rodzice za słuszne wskazali pieczętiki motywacyjne, przytulenie, nagrody rzeczowe.

Dla dziecka nagrodą jest również czas spędzony z rodzicem, a więc uwaga, jaką obdarza rodzic swoje dziecko i tylko jemu poświęca czas. Ankietowani zostali zapytani więc, w jaki sposób spędzają czas wolny ze swoim dzieckiem?

Dużym powodzeniem cieszyła się idea aktywnego spędzania czasu wolnego razem, przez całą rodzinę. Respondenci wybrali również czytanie książek, wspólne zabawy. Udzielając odpowiedzi „inne” ankietowani wskazywali m.in. na uprawianie sportu, spacer, wizyty z rodzicami np. w muzeum, zabawę na świeżym powietrzu i „nic nie robienie”.

Przede wszystkim dzieci potrzebują uwagi. Potrzebują potwierdzenia, że są ważne. Potrzebują, aby rodzice od czasu do czasu dali znać, że „zauważają” dziecko, że zwracają na nie uwagę, nawet jeśli akurat robi coś innego.

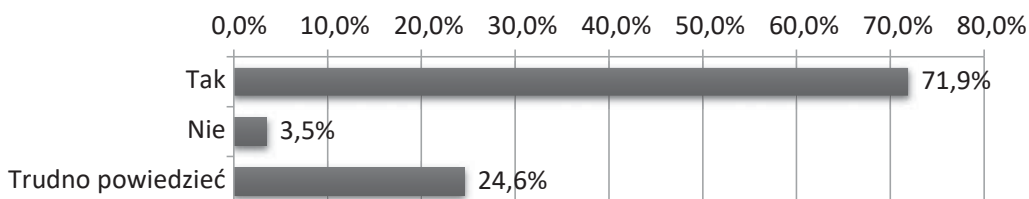
Jednak w relacjach z dzieckiem rodzicom zdarza się popełniać błędy wychowawcze. Zapytano rodziców, czy zdarza się im popełniać błędy wychowawcze? Odpowiedzi przedstawia rycina 2.

Rycina 2. Popelnianie błędów wychowawczych przez rodziców

Źródło: opracowanie własne

Rodzice mają świadomość, popełniania błędów wychowawczych, co potwierdza prawie 90% uzyskanych odpowiedzi. Rodzice kochają swoje dzieci bezwarunkowo. Ta prawda jest oczywista i z pewnością nikogo nie dziwi, jednak pomimo dobrych chęci popełniają wiele błędów, dlatego, że nie zawsze są w stanie świadomie kontrolować swoje zachowania względem dzieci, zwłaszcza w tych trudniejszych sytuacjach. Młodzi ludzie często deklarują, że nie będą popełniali błędów wychowawczych, takich jakie popełniali ich rodzice w przeszłości. W rzeczywistości jednak często się to nie udaje. Dlatego w kolejnym pytaniu próbowano ustalić, czy badani powielają błędy wychowawcze swoich rodziców?

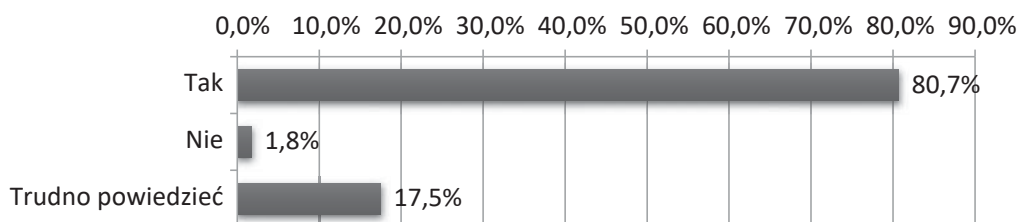

Rycina 3. Powielanie błędów wychowawczych w kolejnym pokoleniu

Źródło: opracowanie własne

Większość respondentów, prawie 72% ma świadomość, że powiela błędy wychowawcze swoich rodziców. Powielanie błędów to nieświadomione schematy zachowań, które wypracowujemy w dzieciństwie obserwując naszych opiekunów, rodziców.

Czy zatem ankietowani będą starali się w przyszłości unikać błędów wychowawczych, bądź czy już wychowując dziecko starają się ich nie popełniać?

Rycina 4. Chęć unikania błędów wychowawczych

Źródło: opracowanie własne

Większość badanych, niemalże 81% deklaruje, że będzie starało się unikać błędów wychowawczych. Uzyskane odpowiedzi są bardzo wartościowe, wskazują na wysoki poziom świadomości wychowawczej rodziców dzieci w wieku wczesnoszkolnym. Nie ma jednej metody wychowawczej, która byłaby na 100% skuteczna i efektywna. Dlatego wychowując dziecko rodzice starają się mieć świadomość, że nie mogą uniknąć wszystkich błędów i całego ryzyka z tym związanego.

Wnioski

Przeprowadzone badania wykazały, że szczególnie ważną rolę w wychowaniu dziecka odgrywa świadomość wychowawcza rodziców. Rodzice wykazują wysoki poziom wiedzy w zakresie stosowanych granic panujących w danej rodzinie. Obserwując wybory dorosłych, dzieci uczą się wartości, a doświadczając granic przyswajają porządek świata, uczą się hierarchii celów i zyskują poczucie bezpieczeństwa. Granice kształtują się w trakcie naszego życia, dlatego jeśli dziecko uczy się respektowania i wyznaczania granic, dojrzewa do odpowiedzialności, prawdomówności i wolności. Co z kolei przełoży się na jego życie w późniejszych latach. Osoba, która w dzieciństwie została nauczona respektowania i stawiania granic, zna zasady funkcjonowania w społeczeństwie, wie, że za przekroczenie granic np. prawnych, poniesie konsekwencje, a potrafiąc samemu stawiać granice będzie osobą asertywną i nie dopuści by ktoś przekraczał jej granice i naruszał jej poczucie bezpieczeństwa.

Odnosząc się do stylu wychowawczego, który jest najbliższy respondentom, ustalono, że rodzice stosują demokratyczny styl wychowawczy. Stosowanie tego typu wychowania wymaga poszanowania praw wszystkich członków rodziny oraz wzajemnej akceptacji. Jest to najkorzystniejszy styl wychowania dla rozwoju osobowości dziecka, ponieważ dziecko aktywnie bierze udział w życiu rodziny, ma prawo na równi z rodzicami omawiać i planować sprawy codziennego współżycia rodzinnego oraz zna swoje obowiązki, które wspólnie ustalili w rodzinie.

W świetle wzajemnych, partnerskich relacji występują jednak elementy karania, które rodzice stosują tylko w momencie świadomego przekroczenia

obowiązujących zasad. Wśród rodzajów stosowanych kar rodzice wskazali na: szlaban na Internet-telefon, telewizję, spotkania z kolegami, odbieranie dziecku kieszonkowego, odseparowanie dziecka od pozostałych domowników, rozmowę o konsekwencjach. Celem karania jest wyeliminowanie niepożądanych zachowań dziecka. Trzeba jednak pamiętać, że skuteczność kary zależy od tego czy dziecko wie i rozumie, za co i dlaczego zostało ukarane. Tylko w tym przypadku kara ma właściwy cel wychowawczy, który ma nauczyć dziecko prawidłowych zachowań.

Świadomość wychowawcza rodziców obejmuje także stosowanie nagród. Do głównych zaliczono: pochwały słowne, wycieczki, wakacje, nowe zabawki, nagrody finansowe oraz zwiększenie czasu jakie dziecko może spędzić przed telefonem/komputerem lub telewizorem. Stosowanie nagród w wychowaniu dziecka ma na celu podtrzymanie i utrwalenie pozytywnych cech i zachowań dziecka. Nagradzanie ma bardzo duży wpływ na osobowość dziecka. Nagrody budują w dziecku wiarę w siebie i swoje możliwości, poczucie, że jest się akceptowanym i kochanym przez rodziców.

Rodzice mają świadomość popełnianych błędów wychowawczych, które niestety powielają po swoich rodzicach. Deklarują jednak, że starają się ich unikać teraz i w przyszłości. Każda rodzina jest inna i każda popełnia błędy wychowawcze. Tak samo jest z błędami powielanymi po własnych rodzicach. Każdy człowiek powielił pozytywne, ale też negatywne zachowania i schematy, które są mu znane z dzieciństwa, dlatego zadaniem świadomego rodzica jest dostrzeżenie, przeanalizowanie i zrozumienie tych negatywnych, by móc ich unikać w wychowaniu własnych dzieci.

Piśmiennictwo

1. Bee H. (2004), *Psychologia rozwoju człowieka*, Warszawa: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
2. Borecka-Biernat D. (2011), *Zaburzenia w zachowaniu dzieci i młodzieży w kontekście trudnych sytuacji szkolnych i pozaszkolnych*. Wydawnictwo Zysk i S-ka Warszawa, s. 185.
3. Kuczowski S. (1991), *Przyjacielskie spotkania wychowawcze*. Kraków: Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, s. 37.
4. Kunowski S. (2004), *Podstawy współczesnej pedagogiki*. Wydawnictwo Salezjańskie Warszawa, s. 25-26.
5. O'Leary F.G. (1995), Parental discipline mistake. *Current Directions in Psychological Science*, 4, 1, s. 11-13.
6. Woynarowska B. (2013), *Rozwój fizyczny dzieci i młodzieży*. Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa, s. 60.
7. Ziemiński S. (1973), *Problemy Dobrej Diagnozy*. Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa.